

Les nenes també hauran d'anar a l'escola? Les primeres mestres de Torroella de Montgrí i de l'Estartit

Josep Lluís Barrasa Pinedo

És un fet que, quan portem molts anys gaudint d'una conquesta tecnològica o social, ens sembla impossible que s'hagi pogut viure anys enrere sense ella. Podia viure la gent sense cotxes o sense mòbils? I, de la mateixa manera, era possible que les nenes de Torroella i de l'Estartit no tinguessin escola durant segles? En aquest article exposarem, d'una banda, el camí que es va haver de recórrer fins aconseguir que tots els infants (també les nenes) tinguessin escola i, de l'altra, quines foren les primeres mestres que exerciren el magisteri a Torroella i a l'Estartit al llarg del segle XIX. Per poder assolir aquest segon objectiu, hem tingut l'oportunitat de poder consultar documents manuscrits en els quals les mestres fan una descripció prou detallada d'aspectes tan interessants com la descripció de l'aula escola, com la tenien organitzada, quines assignatures impartien, quins llibres utilitzaven, quantes alumnes tenien i de quines edats, quin era el seu sou i, fins i tot, aporten dades personals com l'edat, el títol que tenien, l'estat civil i els anys de docència. Són uns testimonis d'una importància transcendental per tal de conèixer els noms i les característiques personals i professionals d'unes dones que hagueren de vèncer en aquells anys moltes dificultats per poder desenvolupar la seva professió. Malgrat que no tenien mitjans de formació (l'Escola del Magisteri femení de Girona es va inaugurar

l'any 1914), malgrat que cobraven, per llei, un terç menys del que cobraven els mestres barons (que ja tenien un sou molt migrat), malgrat que es movien en un entorn d'homes (regidors, inspectors, rectors...), aquestes mestres treballaren guanyant-se el reconeixement i l'admiració de les autoritats, de les mares i pares i de les alumnes. Elles també formen part de la memòria històrica de Torroella i mereixen la nostra gratitud.

La vida a Torroella de Montgrí a mitjan segle XIX

Ens referirem una i altra vegada al segle XIX. El podríem resumir com una lluita llarga i feixuga per deixar enrere l'antic règim i portar a terme la revolució liberal que donaria pas a la definitiva modernitat. Està farcit de revolucions liberals i de contrarevolucions conservadores. Hi havia tropes estrangeres i nacionals en moviment pel territori. Els liberals semblaven incapaçs de mantenir els petits avenços que s'anaven aconseguint en matèria de drets polítics i socials. Mentrestant, al Baix Empordà hi vivien al voltant de 50.000 habitants. Aproximadament, la meitat que actualment. A tot Catalunya n'hi havia 1.650.000. La comarca era predominantment rural, encara que s'anava produint una tendència cap a la urbanització, en un temps en què només dos ajuntaments, Sant Feliu de Guíxols i Palafrugell, passaven dels 5.000 habitants. Anaven, però, prenent posició els municipis mitjans (entre 2.000 i 5.000 habitants), com era el cas de la Bisbal, Palamós o Torroella de Montgrí. L'economia era destacadament agrícola i les poques indústries existents eren manuals (la fabricació dels taps de suro, com la més acreditada) o basades en l'energia hidràulica, com és el cas de la important indústria farinera. La producció de suro, de vi (fins a l'arribada de la fil·loxera, cap a finals de segle) i d'olives tenia una rellevància primordial en l'agricultura empordanesa. A Torroella hi vivien, comptant l'Estartit i Sobrestany, unes 3.700 persones. Amb poca indústria, la vida es desenvolupava amb la rutina que imposava la feina del camp: "El terreno es de buena calidad y de secano, aunque pudiera gozar del beneficio de regadío con las aguas del río Ter que le cruza, sobre el cual hubo antiguamente un puente, que hoy está destruido", afirmava Madoz, l'any 1849. Les festes, les fires i el mercat animaven aquestes rutines. Tanmateix, Torroella tenia una animada vida cultural. Reivindica l'honor d'haver vist néixer la primera sardana cap al 1844 i, vinculades a aquesta, apareixien un seguit de formacions musicals, com ara la Cobla d'en Miquel Gic, la Lira, els Barretons (Juventud Torroellense), la Principal de Torroella i els Montgrins. Tot això era compatible amb el fet que, segons el cens de 1860, només el 35% dels homes i el 12% de les dones sabien llegir i escriure. Aquest percentatge, pel que fa a les dones, estava molt per sota de pobles com Begur (amb el 56% de les dones que sí que en sabien), Palamós (34%) i Sant Feliu de Guíxols (20%).

L'escolarització a Torroella

Al llarg de molts segles, l'ensenyament de les primeres lletres va estar vinculat als rectors dels pobles barrejat amb l'ensenyament del catecisme. Tanmateix, les dades que tenim confirmen la idea que Torroella era una vila, els regidors de la qual tenien d'antic una certa preocupació per la instrucció dels seus habitants. L'ajuntament ja mantenia alguna estructura escolar abans del segle XVIII. Això vol dir que pagava uns diners a algun mestre per tenir cura dels nens. D'altra banda, els agustins (establerts a Torroella des de 1396) donaven lliçons de primeres lletres al seu convent i editaren llibrets, sil·labaris i catecismes per a ús dels alumnes¹. A més a més, hi ha constància d'altres mestres privats (alguns d'ells, clergues) que tenien escola a la vila. Ja entrats al segle XIX, i abans de 1857, són nomenats mestres d'instrucció primària Benet Gimpera i Francesc Rogés. El primer fou nomenat mestre de l'escola primària superior l'any 1841. Tenia un ajudant. L'ajuntament mantenia, a més a més, una escola de llatinitat (ensenyament secundari) dirigida per Francesc Detrell². Tot això, segons la lògica del temps, estava pensat només per als nois i, entre aquests, només per a aquells les famílies dels quals podien pagar una part de l'ensenyament. A mitjan segle XIX, el ja citat Pacual Madoz afirmà en el seu *Diccionario geográfico* que a Torroella hi ha "una escuela de instrucción primaria para niños, dotada de 6.000 reales de vellón para el maestro y 2.800 al pasante; otra particular de igual clase y otra para niñas. A la primera concurren 100 alumnos, a la segunda 40 y a la tercera 35 educandas". És la primera notícia referent a escola per a nenes.

Escoles per a nenes?

No ha estat fàcil per a les dones arribar al nivell d'igualtat de drets que gaudim avui als països occidentals. Molt aviat les nenes es veien obligades a tenir cura dels germans petits i a incorporar-se a les feines de la llar. Més tard, el manteniment de la família i les funcions maternes omplien la seva jornada. El treball de les dones fora de casa era poc qualificat i mal pagat. Pel que fa a la mancança d'escoles per a nenes, aquesta situació era substituïda per les costures. Era una solució que permetia a les mares dedicar-se a altres activitats al camp, a casa o en la incipient indústria. Ara bé, les costures no eren escoles ni les responsables eren mestres. I, sovint, tampoc ensenyaven costura. Fora de Catalunya es coneixien com a escuelas de amiga o simplement amiga o, pel preu que tenien, escuelas de perrilla. Varen ser molt populars, precisament pel baix cost. La mestra Pilar Pascual criticava les costures a la premsa barcelonina de 1870: "Reuniones de niños de uno y otro sexo, todos de tierna edad, al mando de una mujer ignorante, mal llamada maestra y cuyas reuniones tienen el nombre de amigas en Murcia y Andalucía, y de costuras en otros países. Sea dicho de paso, nada

más absurdo que llamar costura a un sitio en que no se hacen nunca costuras, ni ninguna clase de labores, a lo sumo una media mal trabajada y peor dirigida. En estas escuelas, o lo que sea, se agrupan en un húmedo patio, o en un estrecho e insalubre cuarto niños de tiernísima edad de uno y otro sexo, y niñas ya más grandecitas³." Arribats a l'edat corresponent, els nens podien anar a l'escola. Les nenes, en no tenir escola, continuaven a la costura fins que les necessitats de casa ho permetien. L'inspector d'ensenyament de la província de Girona, Agustí Calzada, afirmava l'any 1866 en un informe sobre les escoles: "No (menciono) una especie de salas de asilo a donde concurren párvulos de ambos sexos, dirigidas por mujeres que en el país llaman "amigas" y cuya principal ocupación es tener cuidado de las criaturas que se les confían, enseñándoles, las que más, los primeros rudimentos de doctrina. En la provincia (de Girona) hay muchísimas de éstas mujeres. Solamente en la capital se cuentan trece⁴." Era una costura l'escola de la qual parla Madoz? Audivert afirma que, durant molts anys, les nenes identificaven costura i escola. Elles no deien mai "vaig a escola" sinó "vaig a costura". Quina va ser la primera escola per a nenes de Torroella?

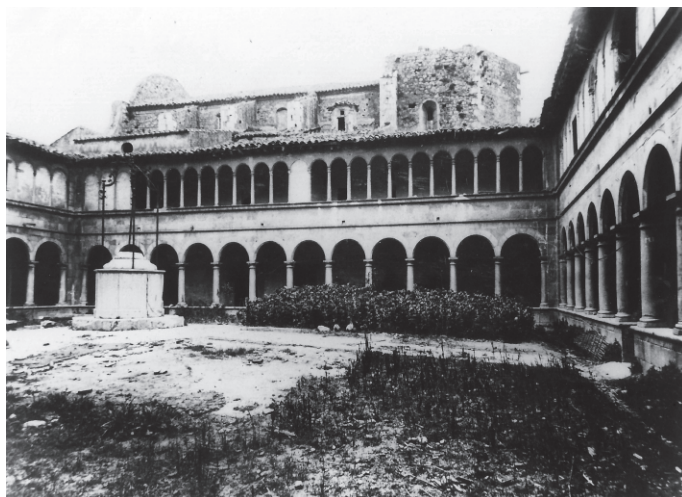
L'any 1857, governant els conservadors, es va promulgar la primera llei d'educació, coneguda com la llei Moyano, nom del ministre de Foment de qui depenia l'educació. Per primera vegada, es declarà obligatori l'ensenyament per a tots els infants, nens i nenes, d'entre sis i nou anys. Ara bé, l'Estat legislava, però no es comprometia: les escoles i els mestres havien de ser pagats pels municipis i pels pares. Els ajuntaments, mancats de finançament, es trobaren amb l'obligació de proporcionar un local per a escola de nens i un altre per a escola de nenes (havien d'estar separats els nois de les noies), pagar el mestre dels nens i la mestra de les nenes, proporcionar un habitatge per a la família del mestre i un altre per al de la mestra. La despesa per a escola de nens podia tenir raons. Però molts veïns, i més d'un regidor, es farien la pregunta que encapçala l'article: també les nenes hauran d'anar a l'escola? Encara que lluny de Torroella, per les mateixes dates, l'alcalde d'Esplugues de Llobregat contestava al governador de Barcelona que li obligava a obrir una escola per a nenes: "La enseñanza completa de niñas sería enteramente inútil, pues no habría una sola que quisiese ni tuviese tiempo para dedicarse al estudio de los elementos de las materias que la ley marca para la enseñanza de las niñas." A Torroella, l'escola per les nenes no va arribar fins l'any 1857, però, a l'Estartit, no va haver-hi escola pública de nenes fins al segle XX. Encara l'any 1896, l'inspector Adrià Larrea tornava a recordar amb força tímida en contra del que marcava la llei: "El pueblo de Estartit cuenta con 574 habitantes. Convendría, si el presupuesto municipal lo consintiese, crear o instalar una escuela pública de niñas, por lo menos, aunque fuese incompleta⁵." El pressupost municipal, però, mai no ho consentia.

Per un altre costat, inspector i ajuntament eren conscients de l'engany que significava considerar a l'Estartit un *pueblo* independent. Uns anys abans, el 1882, hi hagué un conflicte a compte de l'escola. En aquest cas es tractava de l'única escola pública de nens que hi havia a l'Estartit. L'alcalde de Torroella rebaixà el sou del mestre del barri mariner basant-se en el nombre d'habitants de l'Estartit oblidant que pertanyia al municipi de Torroella. S'ha de saber que el sou dels mestres anava en funció del nombre d'habitants de la vila. El regidor sabia que aquesta decisió era injusta i perjudicava tant als mestres com a la població. Perjudicava als mestres, en primer lloc, per l'exigüitat del sou, i a la població, ja que, d'una banda, era previsible el canvi dels mestres, i, d'altra banda, els alumnes i les famílies de l'Estartit, patirien una discriminació respecte dels altres alumnes i famílies de Torroella: "El Sr. Presidente (alcalde) manifestó que según tenían ya noticia, la dotación de la escuela pública municipal de niños del barrio de Estartit, había sido reducida a 625 pesetas. Que esto, necesariamente, había de redundar en grave perjuicio de la instrucción, pues con tan exiguos recursos, que ni a las más modestas necesidades de la vida bastan, y en una población donde es imposible alcanzar otro medio de subsistencia, no era dable que se ofreciera a desempeñar esta plaza un profesor cuyos conocimientos y circunstancias satisficieran las aspiraciones de aquellos vecinos que por pertenecer a una barriada de este distrito no puede considerárseles de peor condiciones que a los de cabeza del mismo."

L'escola de nenes del convent dels Agustins al segle XIX

Quan parlem de les escoles del segle XIX i fins ben avançat el segle XX, hem de tenir clar que aquelles escoles no s'assemblaven gaire a les nostres d'avui. Una escola, i tant les dels nois com les de les noies, volia dir, en el millor dels casos, un local més o menys ample on s'aplegaven criatures de diferents edats. Podia haver, no sempre, un lloc separat de l'aula, on les alumnes deixaven els abrics i barrets. Podia haver, no sempre, una font i una comuna. Podia haver, no sempre, un pati d'esbarjo. Vet aquí la descripció que feia l'any 1902 el conde de Romanones, ministre de qui depenia l'educació: "Hay escuelas confundidas con los hospitales, con los cementerios, con los mataderos, con las cuadras. Hay escuelas que sirven de entrada a un cementerio y los cadáveres son depositados en la mesa del profesor, antes del sepelio, para entonar los últimos responsos. Hay escuelas donde los pobres niños y niñas no pueden entrar hasta que no sacan las bestias, que van a pastar; hay escuelas tan reducidas que apenas hace algo de calor se producen en los niños desvanecimientos por escasez de aire y falta de ventilación; hay escuelas que es depósito de estiércol en fermentación y se

le ocurre a alguna autoridad local decir que de esta suerte están los niños más calientes en invierno. El inspector de una de las zonas de Cataluña denunció el hecho de que existe en su jurisdicción una escuela conviviendo con una cárcel, otra instalada entre un salón de baile y un café, y otra cuya única ventana se abre sobre un cementerio. Otro inspector habló de un local-escuela utilizado como toril cuando en el pueblo hay capeas. En el 90% de los casos la escuela es la peor casa del pueblo.”

El convent dels Agustins entre els anys 1915-1920 (foto CdD Montgrí, illes Medes i Baix Ter)

Quina era la situació de les escoles de Torroella? La vila disposava, des de la desamortització dels béns de l'església de 1835, del convent dels Agustins. Altres edificis desamortitzats del Baix Empordà que es varen aprofitar per a l'ensenyament, a més a més d'altres usos, foren el monestir de Sant Benet de Sant Feliu de Guíxols i el convent dels Agustins de Palamós. Ara bé, podien ser espais grans, però ni estaven adaptats a l'educació ni era l'escola l'única usufructuària. Veiem alguns testimonis referents a l'edifici dels Agustins de Torroella. El setmanari *El Palafrugellense* del dia 5 d'abril de 1885 publicà l'accident que hauria pogut ser molt greu: “Copiaremos lo que á vuela pluma nos ha escrito un testigo ocular del siniestro. «El miércoles 1º del actual, a las 11 de la mañana, regresaban de la Iglesia parroquial, á donde habían ido á celebrar la hora de oración destinada a los estudiantes, todos los niños que concurren a las escuelas municipales de esta villa, situadas dichas escuelas en el ex-convento de capuchinos (sic). Entraron en el aula, seguidos de la Junta local de instrucción y del Ayuntamiento. Un gran gentío se agolpó á la puerta de la misma pugnando por entrar en ella, á fin de oír el discurso de gracias que en tales actos acostumbra pronunciar el Sr. Alcalde, el profesor ó alguno de

los alumnos más aventajados. La autoridad vióse obligada á suplicar á la multitud curiosa que se retirase, y mientras esto pasaba, diez metros de galería del claustro, sobre el cual descansa la sala-escuela, vinieron abajo arrastrando en su derrumbamiento á unas 150 personas.” Va ser un accident, però uns mesos abans, el 5 de gener del mateix any 1885, premonitòriament, la Junta local d'ensenyament reconegué que “el edificio escuela pública de niñas amenaza ruina (y habrá que hacer obras) para que algún día no se tenga que deplorar una catástrofe que llenaría de luto y desconsuelo a gran número de familias.” L'escola de nenes s'hagué de tancar per ordre del govern civil de Girona, ja que l'ajuntament volia compatibilitzar les obres de reparació amb l'assistència de nenes a l'escola⁶. De l'antic convent digué Gaietà Barraquer l'any 1917: “En la fecha de mis visitas, el claustro en su ala occidental amenazaba ruina, y estaba apuntalado, y en sus galerías bajas fabricaban sus artefactos unos cordeleros, mediante el pago de un módico arrendamiento al municipio. En el piso alto del ala oeste habitaban los guardias civiles; en el del ala norte había instaladas las escuelas de niñas; en el del este las de niños; y en el ala sur del edificio, el gran refectorio, después de haber servido de sala de baile, servía, aunque medio destruido, para oficina del cobro de contribuciones y otras operaciones análogas. En el mismo convento se albergaba el Juzgado municipal. Tales destinos dan claramente a comprender que actualmente el convento pertenece al municipio⁷.”

Les mestres de Torroella de Montgrí i de l'Estartit al llarg del segle XIX

De l'escola de nenes que mencionava Madoz i de la seva mestra, no tenim cap documentació que ho avaluï. És a partir de l'any 1857 que tenim constància documental expressa d'escoles per a nenes, públiques i privades, i de mestres. Com s'afirmava a la introducció, les mestres escrivien un informe sobre la seva aula escola en ocasió de la visita de l'inspector d'ensenyament. L'inspector acostumava a afegir-hi alguna anotació. Tot plegat servia de base per a la reunió de l'inspector amb la Junta local d'ensenyament, la qual era presidida per l'alcalde i de la qual s'aixecava acta. Aquesta documentació era posteriorment enviada al rector de la Universitat de Barcelona de qui depenien els ensenyants. Es guarda a l'arxiu de l'esmentada universitat i és on l'hem pogut consultar⁸. Per tal de no repetir informacions semblants, les de les primeres mestres seran més extenses.

Mestres d'escoles públiques de Torroella Sílvia de Rementeria i Pi

La mestra Sílvia de Rementeria va inaugurar l'escola pública de nenes de Torroella l'any 1857. Encara no s'havia promulgat la llei d'instrucció pública,

però, sens dubte, l'Ajuntament es va voler avançar al que ja era una demanda social imperiosa. El fet de ser nomenada anteriorment a la llei va provocar un petit conflicte que va ser resolt amb diligència per l'alcalde Miquel Quintana. Ningú volia perdre aquella valorada mestra! És per aquesta raó que el seu nomenament oficial, d'acord amb la nova llei, fos el 3 d'agost de 1858. Ja tenia tres anys d'experiència pedagògica anterior a la seva arribada. Des d'un començament, es va guanyar el reconeixement tant de les autoritats del municipi com de la inspecció d'ensenyament. L'inspector provincial d'ensenyament, Agustí Calzada, deixà constància dels valors pedagògics de Sílvia de Rementeria en tots els seus informes. L'any 1861: "Esta maestra es excelente". L'any 1863: "Está bien esta escuela y marcha en ella perfectamente la enseñanza y la educación de las niñas, debido a las excelentes prendas de la maestra". Finalment, l'any 1866: "Las alumnas de esta escuela hacen notables adelantos en toda la enseñanza elemental ampliada y, sobre todo, en educación moral. La maestra es muy instruida, fina, aplicada y de excelente conducta."

14.º—Edad y estado del maestro, título profesional del mismo y años de servicio en la enseñanza y en el pueblo.

Edad del que suscribe.	Estado.	Título profesional	Años de servicio en la enseñanza.	Años de servicio en el pueblo.
42 años.	viuda	Elemental superior	33	86 años

15.º—Dotacion para el personal y material de la escuela, fondos de que se paga é importe de las retribuciones.

Dotacion del maestro.	Idem del ayudante.	Material de escuela.	Fondos de que se satisfacen las cantidades anteriores.	importe de las retribuciones.
2933,33	0	733,32	Municipala	2500

16.º—Puntualidad en el pago de la dotacion y retribuciones.

Dotacion y material con toda exactitud y puntualidad

Jorruella de Montgri 25 Abril 1866.
Sílvia Rementeria de S.

Dades personals i signatura de Sílvia de Rementeria. 1866. (Arxiu Històric Universitat de Barcelona)

Sílvia de Rementeria tenia el títol de mestra elemental superior. Com és sabut, l'Escola de Magisteri femenina de Girona es va inaugurar l'any 1914.

Per tant, havia d'haver obtingut el títol presentant-se com a lliure als exàmens de l'Escola Normal per a barons o haver estudiat a l'Escola Normal femenina de Barcelona o en la d'una altra capital de província. En arribar a Torroella tenia 34 anys i estava casada. Uns anys més tard, a l'informe de 1866, quan tenia 42 anys, afirmà, però, que era vídua.

Malgrat el que s'ha dit del convent dels Agustins on estaven ubicades les escoles, Sílvia de Rementeria fa una descripció favorable del seu local escola: "El edificio destinado para la enseñanza pública de niñas está situado al S. O. de la villa reuniendo todas las condiciones necesarias para la salud y el desarrollo físico. El ambiente puro y despejado que se respira en sus alrededores le hace ser uno de los más a propósito para dicho objeto e igualmente reúne la de estar separado de los puntos céntricos de la población y reinar un profundo silencio en sus cercanías. El salón-escuela, cuya longitud es de 18,5 m. y 4,8 m. tiene las vistas al Poniente y recibe la luz por seis ventanas, es bastante caliente en verano, pero se puede graduar su temperatura abriendo las comunicaciones que tiene con dos galerías contiguas". Més endavant, fa la descripció de l'aula-escola amb tots els detalls: "Al Norte de la sala y detrás de la plataforma se halla colocada una imagen de N.S. Jesucristo, a su derecha el retrato de S. M. la reina Dña. Isabel II, a sus lados los seis mapas generales y el cuadro del sistema métrico. Encima de la plataforma hay una mesa con dos cajones, una escribanía, media docena de sillas y un sillón. A la distancia de 4 metros de la plataforma están colocados los cuerpos de carpintería que constan de 12 mesas de 3 m. de longitud y 15 dm. de latitud, tienen ocho cajones, cuatro muestras de escritura y su correspondiente almohadilla cada una. A los lados de la sala hay colocados 26 tableros de lectura, una docena de punteros, un armario, un reloj y a los pies de dicha sala, la imagen de la Santísima Virgen, una pizarra caligráfica y una percha para colgar los pañuelos y gorras de las niñas." Tenia 42 alumnes de les quals 1 era menor de 6 anys, 17 eren majors de 10 i 24 en tenien entre 6 i 10. Cal dir que, segons la llei, les alumnes havien de pagar una retribució acordada per la Junta local, a la mestra. Només aquelles alumnes que portessin un certificat de pobresa signat pel rector de la parròquia n'estaven exemptes. Doncs bé, hi havia 8 alumnes que no pagaven retribució, és a dir, tenien la consideració de "pobres". D'altra banda, reconeix la mestra Sílvia de Rementeria que l'Ajuntament de Torroella li pagava "la dotación y el material con toda exactitud y puntualidad".

Què s'ensenyava a l'escola? El currículum escolar estava definit per la llei i reflectia els condicionants de l'època. La formació de les noies estava clarament orientada a fer dones virtuoses, submisses al marit i hàbils per a les funcions maternals i de cura de la casa i de la família. Es tractava d'una educació reproductora del rols socials prevalents que limitava la dona a les

5.º, 6.º, 7.º—Número de alumnos matriculados, etc.

Menores de 6 años.	De 6 á 40 años.	Mayores de 40 años.	TOTAL.	Concurren ordinariamente.	Dispensados del pago de retribuciones
3	26	15	44	38	10

Alumnos de la maestra Sílvia de Rementeria. 1866. (Arxiu Històric Universitat de Barcelona)

feines de la llar. La llei afirmava: "En la primera ensenyanza elemental y superior de las niñas se omitirán los estudios de Agricultura, Industria y Comercio, los principios de Geometría, Dibujo Lineal y Agrimensura y las nociones generales de Física y de Historia Natural, reemplazándolos por: labores propias del sexo, Elementos de Dibujo aplicado a las mismas labores y ligeras nociones de higiene doméstica" (Art.5è). A més de les matèries d'ensenyament, el temps dedicat al seu aprenentatge també era força diferenciat. Les nenes ocupaven més de la mitat de la jornada escolar a *Labores*. Observem la distribució de l'horari feta a les mateixes dates pel mestre dels nens, Ramon Pi, i la mestra de les nenes, Sílvia de Rementeria.

Assigatures	Temps dedicat per setmana	
	Escola de nens (mestre: Ramon Pi)	Escola de nenes (mestra: Sílvia de Rementeria)
Lectura	540 min. (9 h)	45 min.
Esctura	360 min. (6 h)	270 min. (4.30 h)
Religió i moral		
Urbanitat	240 min. (4 h)	255 min. (4.15 h)
Gramàtica	450 min. (7.30 h)	60 min. (1 h)
Aritmètica	300 min. (5 h)	20 min.
Geografia	90 min. (1.30 h)	25 min.
Labores		1.080 min. (18 h)

La diferència de sou entre el mestre, Ramon Pi, i la mestra, Sílvia de Rementeria, també era notable. Mentre l'ajuntament pagava 6.000 rals anuals al mestre, només en donava 2.934 a la mestra. Menys de la mitat!

Maria Condom de Comas

A la mestra Sílvia de Rementeria la succeí Maria Condom. Començà a exercir a Torroella l'any 1869, quan tenia 22 anys. Tanmateix, ja portava 4 anys de docència. A l'informe que signà l'any 1879, diu que tenia 50 alumnes de les quals 20 tenien més de 10 anys, 24 entre 6 i 10, i 6 menys de 6 anys. L'inspector provincial digué d'ella: "He observado que su estable-

cimiento se mantiene a la misma altura que en la última visita, habiendo alumnas verdaderamente notables en lectura. Tanmateix, "se le hacen las prevenciones siguientes: 1ª que cumpla puntualmente con la prevención que se le hizo relativamente a la asistencia de las niñas. 2ª que en la asignatura de labores establezca un riguroso método que partiendo de lo necesario a lo útil y conveniente, tienda a formar verdaderas madres de familia, sin que puedan alterar el método establecido exigencias de nadie partan de donde partieren." Segurament que com a compliment del primer advertiment, es conserven a l'arxiu municipal tot un seguit de llistes, signades per la mestra, que anota les nombroses faltes a classe que feien algunes alumnes. Hem pogut verificar que el mes d'octubre de 1881, d'un total de 41 alumnes, només 4 no havien fet cap falta. Pel contrari, 8 havien faltat més de 20 dies del mes. Referent al segon, podria ser una prova més de les pressions a les quals es veien subjectes moltes mestres per part de pares/mares o autoritats. Tot i que les *labores* ocupaven molt de temps dins del currículum de l'època i que obligava les mestres a una preparació feixuga, es pot endevinar que era probable que hi hagués mares o altres dones que es creguessin i tinguessin més habilitats que la pròpia mestra i volguessin imposar el seu criteri.

Maria Condom expressà en el seu escrit, a diferència de la seva predecessora, una queixa molt freqüent entre els mestres d'aquells temps: el retard en el pagament dels diners que se li devien, tant per part de l'Ajuntament (*dotación*) com per part de les famílies (*retribuciones*): "La dotación se paga con retraso y en cuanto a las retribuciones se quedan muchas sin pagar." Cap als anys de 1880, l'enorme injustícia que suposava endarrerir el pagament del sou dels mestres arribà a extrems insuportables. Hagué d'intervenir el governador civil de Girona contra l'Ajuntament de Torroella: "La resolución de este gobierno es irrevocable para hacer cumplir a ese Ayuntamiento cuanto se previene respecto al pago de las asignaciones de los profesores de instrucción primaria por lo corriente y por lo atrasado. No puede alegar ignorancia de las órdenes dictadas ni eludir la responsabilidad que le alcanza⁹."

Cap a l'any 1883, Maria Condom experimentà unes greus molèsties a la vista. Per aquesta raó comunicà a l'Ajuntament que havia triat com a substituta la mestra Agustina Soley Ventura. Agustina Soley signà alguns documents propis de la gestió de l'escola. Posteriorment, ja reincorporada Maria Condom, Agustina Soley es quedà com a auxiliar (els municipis acostumaven a pagar una auxiliar quan el nombre d'alumnes arribava als 50).

Maria Fedevilla Martí

Un document de 1888 dipositat a l'Arxiu Històric de Torroella revela el nomenament de Maria Fedevilla com a mestra interina de l'escola de nenes. Era alcalde de la vila Isidre Torres.

Maria dels Dolors Mas i Romanach

Signà el seu informe l'any 1896. Tenia 27 anys. D'ella digué l'inspector Adrià Larrea: "Examiné a las 34 niñas concurrentes al acto de la visita y las hallé en buen estado de instrucción en Lectura, Gramática y Doctrina y muy bien en las demás asignaturas. El régimen, método y disciplina son buenos; los procedimientos adecuados La educación es buena y esmerada. (La maestra) tiene celo y cumple con sus deberes. Resultado de la educación: muy bueno. Aptitud: sobresaliente."

Mestres d'escoles privades de Torroella de Montgrí

Teodora Buxó (sor Teodora de Sant Joaquim, religiosa de la Providència)

Teodora Buxó figura l'any 1861 com a mestra titular de l'escola privada de nenes, col·legi de la Divina Providència. Buxó era religiosa del convent de monges clarisses franciscanes, el qual encara existeix al carrer dels Dolors, on estava ubicada l'escola. Aquestes religioses havien estat fundades uns anys abans, el 1849, a Barcelona, per Teresa Arguyol. Per ordre governativa, a més de a la vida contemplativa s'havien de dedicar a

PROVINCIA DE GERONA.		PARTIDO JUDICIAL DE <i>La Bisbal.</i>	
PUEBLO DE <i>Torroella de Montgrí.</i> DE 3758 ALMAS.			
ESTADO de la escuela de instrucción privada de niñas a cargo de D ^{na} . <i>Sor Teodora Buxó.</i>			
OBSERVACIONES DEL INSPECTOR.	DATOS SUMINISTRADOS POR EL PROFESOR.		
<i>Conformar.</i>	1.º—Situación, estado y dependencias del edificio. <i>El edificio destinado a la enseñanza de instrucción privada de niñas está situado al N. O de la Villa reuniendo todas las condiciones necesarias para la salud y desarrollo físico. El salen escuela, en el primer piso del edificio, tiene de longitud 37,3 metros, de latitud 25,6 ms, y de altura 3,68 mts; tiene las vistas al E. y O y recibe la luz por 7 ventanas; inmediato al salen escuela hay otra pieza para colgar abrigo y duera de las niñas.</i>		

Descripció de l'escola de la Providència, escrita per Teodora Buxó. 1863. (Arxiu Històric Universitat de Barcelona)

alguna obra social. Les monges de la Providència es dedicaren a acollir les nenes de famílies pobres que vagaven pels carrers mentre les mares treballaven. L'escola començà a funcionar l'any 1858, un any després de la promulgació de la llei Moyano i coincidint amb la data d'inauguració del convent. El nombre d'alumnes que s'hi matriculà és un reflex clar de la confiança que la societat torroellenca diposità en les noves monges. Teodora Buxó descriu així l'aula escola: "La pieza de enseñanza está situada entre norte y poniente, al extremo de la población, en lugar elevado y despejado y, por consiguien-te, sano. Tiene de largo 85 palmos y medio del norte al mediodía. Ancha tiene 23 palmos de oriente al occidente. Alta tiene 19 palmos piso principal. Puerta de entrada al extremo meridional frente al oriente, con corredor y escalera de 24 gradas para entrar en ella. Debajo de dicha sala hay el lugar escusado con una ventanilla. Hay también una pieza que sirve para colocar los pañuelos y abrigos de las niñas". L'inspector anotà que el local que servia d'escola

14.º—Edad y estado del maestro, título profesional del mismo y años de servicio en la enseñanza y en el pueblo.

Edad del que suscribe.	Estado.	Título profesional.	Años de servicio en la enseñanza	Años de servicio en el pueblo.
35 años.	Religiosa	Elemental.	5.	5.

15.º—Dotacion para el personal y material de la escuela, fondos de que se paga é importe de las retribuciones.

Dotacion del maestro.	Idem del ayudante.	Material de escuela.	Fondos de que se satisfacen las cantidades anteriores.	importe de las retribuciones.
0	0	0	0	0

16.º—Puntualidad en el pago de la dotacion y retribuciones.

0.

Sr. Teodora Buxó.

Dades personals i
signatura de
Teodora Buxó.
1863. (Arxiu
Històric
Universitat de
Barcelona)

era "bueno", però, feu una crítica dura poc habitual en Agustí Calzada i en l'estil de l'època: "la enseñanza no tiene ni pies ni cabeza. Se encargó a la Junta (de enseñanza) vigilar este establecimiento y corregir los defectos que tiene." De Teodora Buxó sabem que tenia el títol de mestra elemental (la llei autoritzava els membres de congregacions religioses a exercir sense titulació acadèmica), i que quan s'estrenà com a mestra a Torroella, l'any 1858, tenia 30 anys.

5.º, 6.º, 7.º—Número de alumnos matriculados, etc.

Menores de 6 años.	De 6 á 10 años.	Mayores de 10 años.	TOTAL.	Concurren ordinariamente.	Dispensados del pago de retribuciones
0	60	55	115	de 50 a 60	7 Cestas.

Alumnos de Teodora Buxó. 1866. (Arxiu Històric Universitat de Barcelona)

En visites posteriors, l'inspector continuà valorant l'escola com a deficitària encara que introduint matisos: "Únicamente tiene de bueno esta escuela el local y lo demás es insignificante, especialmente la enseñanza, si bien es cierto que las niñas que concurren a recibirla son todas de la clase pobre y hacen muchísimas faltas de asistencia por ocuparse en los trabajos del campo (any 1863)." Teodora Buxó apuntà que tenia 132 alumnes de les quals 72 eren majors de 10 anys i 62 estaven entre els 6 i els 10. Reconeixia que del total d'alumnes només de 70 a 80 assistien habitualment a classe. A la següent visita, tres anys més tard, l'inspector començà a valorar la feina desplegada per la religiosa mestra i les seves ajudants: "Esta escuela es frecuentada por niñas pobres que hacen muchísimas faltas de asistencia. No obstante, en labores, doctrina, lectura y escritura, que son las asignaturas generalizadas entre todas las escolares, éstas hacen adelantos y tienen conocimientos regulares. Las maestras son varias y particularmente la que tiene el título de tal, está adornada de las cualidades convenientes para ejercer el magisterio."

Àngela de las Llagas de San Francisco

En ocasió de la visita girada l'any 1896, l'inspector dóna compte d'aquesta religiosa com a mestra titular de l'escola de la Divina Providència. Diu que té "100 alumnas, siendo 50 de párvulas¹⁰".

Jacinta Gironella

Segons l'informe d'inspecció de 1896, Jacinta Gironella regentà la seva escola privada de nenes a Torroella amb 50 alumnes.

Carme Vilà

Portava una escola privada amb 20 alumnes l'any 1896.

La primera mestra d'escola privada de l'Estartit

Francesca Vigas

Ja s'ha dit que l'Estartit no va tenir cap escola pública de nenes fins al segle XX. Francesca Vigas figura com a mestra d'una escola privada a l'Estartit en l'informe de l'inspector Adrià Larrea de 1896. Tenia 18 alumnes. Audivert assegura que, ja que no hi va haver mestra amb titulació a l'Estartit en tot el segle XIX, les dones de la localitat que sabien llegir i escriure ho havien après gràcies a la costura que tenia la dona del mestre Francesc de Paula Bertran. Aquesta dona, diu, es deia Francisca. Era la mateixa que surt en el llistat de l'inspector Adrià Larrea?

Per concloure

A partir de l'any 1857, les nenes de Torroella de Montgrí es van poder beneficiar, per fi, d'un dret que fins llavors se'ls negava: l'escola. Les mestres que van arribar a la vila, de forma discreta però molt eficient, varen contribuir des de la seva aula a fer realitat el que els polítics progressistes desitjaven: fer una societat més formada i, per tant, més lliure i justa. Torroella va tenir unes mestres que, malgrat els molts entrebancs que trobaven, van desenvolupar la seva professió de forma competent en benefici de les nenes de la població. Aquest article vol ser un homenatge a la seva feina.

Notes:

- 1 MARQUÉS, Salomó. "L'ensenyament a Torroella de Montgrí al s. XVIII", *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*. Associació del Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí. 1983, p.28.
- 2 Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. UI/330. *Llibre d'Actes de la Junta Local d'Instrucció Pública*. 1841.
- 3 *Educación física de las niñas. II. El Monitor de Primera Enseñanza*. Barcelona: 25/06/1870, n. 25, p. 198. (Citat per Esther Cortada)
- 4 Arxiu de la Universitat de Barcelona. Lligall 20/8/6/6: Orden Dirección Gral. Instrucción Pública para remitir datos estadísticos 1ª enseñanza. 1860-1865.
- 5 Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. Acta de la Junta Local, 09/03/1896.
- 6 Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí. *Llibre d'Actes de la Junta Local d'Instrucció Primària*, 11/04/1885.
- 7 BARRAQUER, Gaietà. *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Barcelona, Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart, 1906. Vol. 2, p. 224.
- 8 Els informes que es citen estan dispersos en diversos lligalls a l'Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona.
- 9 Carta del governador de Girona de 4 de desembre de 1881. *Llibre d'Actes de la Junta d'Instrucció Primària*. Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí.
- 10 Les referències a la inspecció de 1896 estan tretes de l'acta de la Junta Local del 9703/1896. Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí.